

Таким чином, для зниження рівня антропогенного навантаження, що зумовлений наявністю недосконалих базових технологій промисловості, транспорту, енергетики, сільського господарства сукупно з природомісткістю господарської діяльності, потрібне поширення використання ЕЦП, на засадах програмно-цільового підходу як одного з пріоритетних організаційно-економічних механізмів державного регулювання екологічної політики і формування сталого розвитку всіх регіонів України.

Література

1. Трегобчук В.М. Забезпечення екологічної безпеки господарської діяльності як фундаментальна основа сталого розвитку України// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал у системі просторового розвитку: Зб. наук. праць. – Львів: НАН України, ІРД. – 2004, вип. 2(XI, VI). – С. 10-18.

2. Пахомова А., Эндерс А., Рихтер К. Экологический менеджмент. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.

3. Стадницький Ю.І., Кравців В.С. Класифікація інструментів регіональної політики// Регіональна політика і механізми її реалізації. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 426-434.

4. Буркинський Б.В., Степанов В.Н. Харичков С.К. Природопользование: основы экономики-экологической теории. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 1999. – 350 с.

5. Постанова Верховної Ради України "Про Рекомендації парламентських слухань "Підтоплення земель в Україні проблема та шляхи подолання"" № 609-IV від 6.03.2003 р.// Зб. законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. – Чернівці. Зелена Буковина. – 2003, т. 9. – С. 13-16.

6. Закон України "Про державні цільові комплексні програми": Відомості Верховної Ради. – 2004, № 1621. № 25.

7. Хумарова Н.И. Экологические целевые программы – приоритетное направление государственного регулирования и охраны природных ресурсов// Экономика: Проблемы теории та практики: Зб. наук. праць. – В 4-х т. Том III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005, вип. 202. –С. 728-737.

УДК 303.732.4; 630*9; 630*22; 630*116

В.В. Лавров¹; В.Д. Солодкий²

НАПРЯМКИ ТА ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ПІВНІЧНІЙ БУКОВИНІ

Сформульовано основні перепони на шляху до міжсекторальної гармонізації дій щодо запровадження принципів сталого розвитку. Обґрунтовано рівень та принципи міжсекторальної співпраці. На прикладі Північної Буковини показано формування програми сталого розвитку регіону. Розроблено схему взаємодії суб'єктів суспільних відносин при реалізації цільових підпрограм дій різного спрямування та ієрархічних рівнів. Визначено законодавчо-інституційні рамки реалізації пропозицій і напрямки міжсекторальної гармонізації планів дій.

Ключові слова: концепція сталого розвитку, системний підхід, міжсекторальна співпраця, законодавчо-інституційні рамки процесу, Північна Буковина

V.V. Lavrov¹; V.D. Solodkiy²

Directions and tasks for sustainable development principles implementation in Northern Bukovina region

The main barriers of transition to inter-sectoral harmonization of actions for sustainable development principles implementation are formulated. Level and principles of inter-sectoral cooperation are grounded. Example of sustainable development regional program,

¹ Ст. наук. співроб., канд. біол. наук – УкрНДІЛГА (Senior scientific employee – URIFFM)

² Держуправління екології і природних ресурсів Мінприроди України у Чернівецькій області (State Department of Ecology and Natural Resources, Ministry of Environment Conservation of Ukraine in Chernivtsi Region)

forming in Northern Bukovina is showed. Scheme of social relations subjects' interactions for realization of deferent goal and hierarchy level subprograms is developed. Legislative-institutional frameworks for realization of proposes and directions of inter-sectoral harmonization of actions are determined.

Keywords: sustainable development concept, system approach, inter-sectoral cooperation, legislative-institutional frameworks of process, Northern Bukovina region.

Згідно з принципами сталого розвитку, система управління природними ресурсами має бути прозорою, забезпечувати належні умови для розроблення та реалізації сумісних планів дій зацікавлених суб'єктів суспільних відносин, передбачати міжсекторальне паритетне узгодження управлінських рішень, підтримувати надійні зворотні зв'язки для внесення необхідних коректив у дії.

Стратегії екологічного нормування антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище (далі – НПС), збереження біорізноманіття, міжсекторальної співпраці в цілому передбачають застосування системного підходу, який адекватніше, ніж комплексний підхід, віддзеркалює стан НПС, природних ресурсів і створює умови для гармонізації планів дій [4-6, 12, 15]. Однією із проблем на шляху налагодження співпраці між природокористувачами є неузгодженість соціальних, економічних та екологічних цінностей (мотивів дій) і класифікаційно-таксономічних основ обліку природних ресурсів, нормативно-цільових засад управління ними. Істотними перепонами у пошуку спільної організаційної бази для запровадження принципів сталого розвитку є: складність ресурсно-екологічних проблем та забезпечення регулятивності управління природними ресурсами і супутніми загрозами; суперечливість наявних систем класифікації територіальних одиниць – об'єктів вивчення, обліку природних ресурсів і управління ними; відсутність єдності різних наукових шкіл у підходах до виділення ключових рівнів в ієрархії класифікаційних таксонів; відсутність належного нормативно-правового і ресурсного забезпечення дій.

На нашу думку, ландшафтний рівень є найбільш прийнятним для узгодження стратегій природокористування (галузевих напрямів розвитку) та охорони НПС шляхом гармонізації наукових парадигм природознавства, що обґрунтовують розвиток секторів економіки, охорони довкілля – на єдиній методологічній базі – концепції сталого розвитку. Це пов'язано з тим, що у ландшафті, як у фокусі, суміщаються регіональна та типологічна характеристики природних систем – таксонів, які є найбільш вивченими як об'єкти природокористування різних секторів економіки. Як основна таксономічна одиниця географічного середовища, ландшафт у рівному ступені є категорією систематики геосистем та районування території. Однак необхідно вирішити питання несумісності смислових наповнень поняття "ландшафт" у різних класифікаційних системах. Зважаючи на необхідність екосистемного підходу до реалізації завдань сталого розвитку, гармонізацію діяльності секторів економіки між собою та з природоохоронними стратегіями, доцільно проводити на рівні ландшафтно-ї екосистеми [2] водозбору, оскільки водозбори містять у собі єдність мозаїки взаємодій підсистем, останні ж є найбільш вивченими об'єктами прикладення управлінських рішень.

Основою для вибору найзручнішої класифікації природних систем і ключових рівнів діяльності (для примирення методичних підходів різних на-

укових шкіл) повинні стати суть та масштаб ресурсно-екологічних проблем певного адміністративно-територіального таксону [8], відповідних планів дій на принципах сталого розвитку. Як один із варіантів вирішення зазначених суперечностей у контексті завдань Карпатської конвенції (Київ, 2003) розглянемо формування програми сталого розвитку адміністративного регіону на прикладі Чернівецької області (Північна Буковина).

Багатий ресурсний потенціал Буковинського краю, починаючи з другої половини ХІІІ ст., використовують з порушенням природоохоронних норм, що зумовило низку негативних змін у ландшафтній структурі краю: розорювання до 42 % території, зниження її лісистості з 60 % до 32 %, порушення структури рослинного покриву гірських ландшафтів, збіднення біорізноманіття. Наразі в регіоні активізуються екологічні загрози нормальній життєдіяльності населення і екосистем НПС: паводки, ерозія ґрунтів, буреломи і вітровали у деревостанах, карсти, сейсмічні впливи [3, 9, 13, 14]. У перехідний період формування нових державних інституцій, соціально-економічних відносин, розвитку ринкових умов, зміною форм власності на землю, паювання земель, браку нормативно-методичної і ресурсної підтримки знизилась якість управління природними ресурсами, їх збереження та відновлення.

Для створення умов прозорої гармонізації різних ресурсних та природоохоронних стратегій у водозборах краю на стадії розробки перебуває проєкт регіональної Програми сталого розвитку "Буковина-SD". При розробці основ збалансованого природокористування у регіоні враховано його природно-історичні та соціально-економічні особливості і перспективи розвитку.

Загальний план дій передбачає такі завдання:

1. Забезпечити збалансований розвиток продуктивних сил регіону шляхом розвитку ринкових відносин з урахуванням екологічних складових, міжсекторальної гармонізації планів дій на басейновій основі, досягнення інтегрованого регулювання розвитку гірських та передгірських районів краю: поетапна підготовка складових підпрограм (секторальних, ієрархічно-адміністративних, суб'єктних) та узгоджене запровадження принципів сталого природокористування.
2. Підвищити ефективність природокористування, екобезпеки і охорони НПС за рахунок запровадження: нових методів, технологій, норм ефективного і збалансованого управління, сучасних форм контролю, узгодження і регулювання дій, залучення інвестицій, механізмів стимулювання переходу до елементів сталого розвитку.
3. Досягти узгодження класифікаційно-таксономічних основ обліку природних ресурсів та покращання інформаційного забезпечення управління ними і супутніми екологічними загрозами на рівні ландшафтної екосистеми [2].
4. Поліпшити екобезпеку в регіоні і суміжних районах шляхом дотримання суб'єктами діяльності вимог екологічного законодавства.
5. Вдосконалити охорону НПС шляхом запровадження екологічних нормативів регулювання антропогенних навантажень на екосистеми [5], зниження господарського впливу на розвиток екологічних ризиків, сприяння розбудові національної екомережі [6], узгодження дій з Румунією та Молдовою.
6. Забезпечити збалансоване використання земельних ресурсів АПК згідно з "Концепцією сталого розвитку агроєкосистем в Україні..." [7].

7. Забезпечити збалансоване використання водних ресурсів та прогресивних методів інженерного і біотичного захисту вод, ґрунтів, берегів річок.
8. Створити умови для переведення лісового господарства всіх форм власності на ліси на водозбірно-ландшафтні принципи екосистемного господарювання, запровадження природоохоронних елементів у системи лісогосподарських заходів, охорони і захисту лісів, технології лісоексплуатації.
9. Вдосконалити природокористування гірськими луками у напрямках їх збереження, відновлення біорізноманіття та запобігання розвитку ерозії, зниженню верхньої межі лісу.
10. Забезпечити відновлення та підтримку розвитку традиційних екологічно прийнятних промислів місцевого населення, відродження елементів етнічної культури, що починають зникати.
11. Створити умови для інтенсифікації розвитку рекреаційної індустрії, міжнародного туризму, "зеленого" туризму.

Для активізації дій з реалізації визначених завдань суб'єктам природокористування необхідно врахувати досвід із запровадження сталого розвитку у Карпатах (TACIS, проект "Ініціатива Карпатського екологічного регіону", UN/ECE ICP Forests, FORZA тощо) і підготувати пропозиції щодо:

1. Переліку першочергових проблем, які заважають гармонізації соціальних, економічних та екологічних аспектів сталого розвитку певних секторів діяльності.
2. Механізмів узгодження регіональних програм "Управління паводками", "Ріки Буковини", "Буковина-БІО" тощо з програмами суміжних регіонів.
3. Напрямків забезпечення дотримання вимог природоохоронного законодавства і запровадження екологічних елементів технологій у практику.
4. Шляхів системного вирішення проблеми збереження біологічного та ландшафтного різноманіття завдяки переходу природокористування на водозбірно-ландшафтні принципи і міжсекторального узгодження дій.
5. Формування необхідних нормативно-правових рамок, вдосконалення ресурсного та організаційного забезпечення реалізації планів дій.
6. Залучення інвестицій для створення сприятливих умов запровадження принципів сталого природокористування у регіоні.

На першому етапі формування програми "Буковина-SD" вже розроблено тематичні плани дій за ключовими, проблемними напрямками, які належить узгодити між керівними інституціями. У контексті чинних міжнародних, національних та регіональних стратегій розроблено окремі складові (підпрограми) та пропозиції щодо їх міжсекторально узгодженої, нормативної, прозорої реалізації на принципах сталого розвитку в рамках певних ландшафтних екосистем водозборів. На основі узгоджених планів дій мають формуватися регіональні програми сталого використання земельних, водних, лісових тощо ресурсів, а також мають визначатися обґрунтовані обсяги ресурсно-матеріальних потреб та інституційної підтримки запланованих заходів.

Наразі розроблено програму заходів щодо вдосконалення системи управління природними ресурсами регіону та супутніми екологічними загрозами шляхом міжсекторальної прозорої взаємодії інституцій природокористування та охорони НПС за басейновим принципом [9]. На прикладі лісового господарства сформовано пакет пропозицій щодо запровадження принципів

сталого господарювання на водозбірно-басейновій основі з врахуванням діяльності суміжних землекористувачів. Для досягнення балансу соціальних, економічних та екологічних цілей при проектуванні лісогосподарських заходів в особливо захисних ділянках лісового фонду, виключених із головного користування (200-1400 м н.р.м.), запропоновано системну гармонізацію різних цільових підходів до групування типів лісу (таксономічного [10], господарського [1, 10], функціонального [16]) і ведення в них господарства з гідрологічними нормами лісокористування [11] та нормами збереження біологічного і ландшафтного різноманіття [4, 6], галузевими нормативами. Виявлено, що розвиток нормативно-правової бази (регламенту ведення господарства в особливо захисних ділянках лісів) відстає від процесу роздрібнення лісового фонду (внаслідок виділення окремих категорій лісів за функціональним призначенням) [14]. Такий стан заважає вдосконаленню системи лісогосподарських заходів та стримує запровадження екологічних принципів у лісове господарство Карпат.

Заходи щодо організації узгодженого процесу (другий етап діяльності)

Для виконання завдань загального плану дій необхідно налагодити механізми гармонізації чинних та перспективних цільових підпрограм різного спрямування та рівнів реалізації, забезпечивши при цьому поєднання всіх форм державного і суспільного управління, нагляду і контролю. Тому в рамках спільної бази системного підходу та узгодженого інституційного супроводу реалізації програми "Буковина-SD" потрібно провести міжсекторальне погодження відомчих планів та виробити систему взаємодій на рівнях превентивних, планових, екстрених та перспективних заходів.

План дій щодо організації узгодженого з вимогами законодавства та інтересами природокористувачів відкритого процесу має бути таким:

1. Створити прийнятні нормативно-правові умови, організаційну базу (систему координаційно-супровідних органів) і рамки прозорого, узгодженого регіонального процесу реалізації Програми "Буковина-SD".
2. Налагодити та підтримувати належний консультативний режим з міжнародними інституціями, які супроводжують процес "сталий розвиток".
3. Розробити прийнятні плани дій у напрямку узгодження з міжнародними, державними та регіональними програмами у цій сфері діяльності.
4. Організувати належний режим доступності до інформації з реалізації програми "Буковина-SD" з використанням всіх засобів мас-медіа.
5. Для постійного прозорого коригування сумісного плану дій налагодити співпрацю учасників процесу (представників влади, управлінців, науковців, міжнародних та громадських організацій, НУО, суб'єктів бізнесу, населення) через: круглі столи, мас-медіа, Інтернет (діюча конференція та веб-сторінка).
6. Організувати систему заходів підвищення рівня компетентності спеціалістів (навчальні програми та тренінги, пілотні проекти тощо).
7. Започаткувати міжрегіональний форум стосовно науково-методичної, консалтингової підтримки спільного плану дій з реалізації програми "Буковина-SD" (міжвідомчі наради сторін з коригування управлінських рішень).

Схема взаємодії відомих підпрограм запровадження принципів сталого природокористування та охорони НПС у програмі "Буковина-SD"

Гармонізація відомих підпрограм розвитку окремих секторів економіки та охорони НПС повинна проводитись згідно з засадами сталого природокористування за ландшафтно-водозбірним принципом у рамках певних басейнів. Важливими ланками такої системи узгодженої співпраці є забезпечення прозорого і паритетного діалогу між сторонами суспільних відносин, в т.ч. і з населенням регіону, а також надійного зворотного зв'язку. Останній є необхідним для оперативного відстеження стану об'єктів прикладання управлінських рішень, результатів конкретних заходів та оперативного внесення необхідних коректив в управління процесами, особливо в екстрених випадках прояву катаклізмів. Вдалою є пропозиція М.А. Голубця [2] щодо структури функцій такого зв'язку у системі саморегульованої геосоціосистеми. Розвиток цих ідей стосовно узгодження секторальних управлінь природними ресурсами та супутніми загрозами на прикладі Чернівецької області показано в роботах [9, 14].

З прийняттям в Україні національної стратегії сталого розвитку держави (наразі розглядається проект такого закону) буде ініціюватися розроблення відповідних стратегій у всіх сферах життя на всіх ієрархічних рівнях адміністративно-територіальної організації держави. Наявні уже програми окремих напрямків запровадження сталого розвитку поступово будуть гармонізуватися у міжвідомчі, міжсекторальні, регіональні, національні. Тому завершені секторальні програми сталого природокористування мають стати гармонійними складовими певних регіональних програм сталого розвитку, таких як програма "Буковина-SD". Узгодження цих програм може проводитися за схемою, показаною на рис.

Програма "Буковина-SD" з часом повинна розвиватися і вдосконалюватися в міру вирішення наявних завдань, появи нових проблем і знань, що зумовлюватимуть формування інших цілей. Сприятливу законодавчо-інституційну базу для реалізації наших пропозицій створюють відповідні зміни у національному та галузевих законодавствах, які наразі узгоджуються з міжнародними нормами сталого розвитку, а також започатковані в Україні програми дій за різними напрямками цього міжсекторального процесу.

Висновки. Зважаючи на те, що концепція сталого розвитку базується на застосуванні екосистемних засад та міжгалузевій гармонізації дій, для створення сприятливих умов сталого природокористування необхідно узгодити класифікаційно-таксономічні основи вивчення та обліку природних ресурсів, принципи управління ними. Ефект взаємодії міжнародних, державних, відомих і регіональних підпрограм природокористування та охорони НПС у рамках регіональних Програм сталого розвитку залежатиме від рівня законодавчо-інституційного і ресурсного забезпечення реалізації пропозицій.

Усі заходи щодо запровадження збалансованого природокористування необхідно виконувати системно, прозоро із залученням зацікавлених суб'єктів суспільних відносин. Для вирішення суперечностей у процесі зміни відносин між суб'єктами природокористування, розбудови національної екомережі, реалізації інших сумісних проектів, спрямованих на створення умов

належної підтримки природоохоронних та інших цінних народногосподарських об'єктів необхідно внести відповідні корективи до нормативно-правових документів.

Рис. Схема взаємодії суб'єктів суспільних відносин при реалізації цільових підпрограм запровадження принципів сталого розвитку в рамках Програми "Буковина-SD"

Запровадження у практику системного підходу до узгодження соціальних, економічних та екологічних цілей діяльності сприятиме створенню умов необхідного дієвого режиму для реалізації принципів сталого розвитку у досліджуваному регіоні та у державі в цілому.

Література

1. Герушинський З.Ю. Лісотипологічні дослідження в Українських Карпатах// Наук. вісник УкрДЛТУ: Лісівничі дослідження в Україні. – Львів: УкрДЛТУ. – 1996, вип. 5. – С. 42-50.
2. Голубець М.А. Екосистемологія. – Львів: Афіша, 2000. – 316 с.
3. Екологічні проблеми Буковини: Навч. пос./ За ред. В.П. Коржика. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 168 с.
4. Конвенція про біологічне розмаїття: громадська обізнаність і участь/ Відп. ред. Т.В. Гардашук, Товариство "Зелена Україна". – К.: Стилос, 1997. – 154 с.
5. Концепція екологічного нормування/ Укр. наук. Центр охорони вод Мінекобезпеки України (наук. керівник О.Г. Власенко), Мінекобезпеки України (А.А. Галяпа, Т.А. Турова). – К.: Наука, 1997. – 21 с.
6. Концепція збереження біологічного різноманіття України/ Затв. Постановою КМУ № 439 від 12.05. – 1997 р. – К.: Наука, 1997. – 28 с.
7. Концепція сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р./ Схвалена постановою Президії УААН 13.03.2003 р., спільним наказом по Мінагрополітики України, Мінекоресурсів України. – К.: Либідь, 2003. – 30 с.

8. Лавров В.В. Системний підхід як методологічна основа для оцінки і зменшення загроз біорізноманіттю (лісові екосистеми)// Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманіттю України/ О.В. Дудкін (відп. ред.), А.В. Єна, М.М. Корнєв та ін. – К.: Хімджест, 2003. – С. 156-272.

9. Лавров В.В., Солодкий В.Д. Приклад системного підходу до формування програми інтегрованого управління водозбірними басейнами Чернівецької області з використанням екологічної ролі лісів// Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: "С.А.М.". – 2005, вип. 108. – С. 109-118.

10. Остапенко Б.Ф. О группировке типов леса// Наук. вісник НАУ: Лісівництво. Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К.: НАУ. – 1997, вип. 39. – 2001. – С. 22-30.

11. Поляков А.Ф. Влияние главных рубок и их технологий на почвозащитные свойства буковых лесов Закарпатья: Автореф. дис. ... д-ра с.-х. наук.: 06.03.03. – К.: УСХА, 1984. – 36 с.

12. Програма дій "Порядок денний на XXI століття" ("AGENDA-21")/ Пер. з англійської: ВГО "Україна. Порядок денний на XXI століття". – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.

13. Солодкий В.Д. Екосистемний підхід у лісокористуванні. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 56 с.

14. Солодкий В.Д., Головашкін В.А., Лавров В.В. Гармонізація цільових підходів до групування типів лісу і розвиток системи господарювання у гірських та передгірських водозборах Північної Буковини// Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: "С.А.М.". – 2004, вип. 106. – С. 40-49.

15. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа: Учеб. пособие. – СПб.: Изд. дом "Бизнес-пресса", 2000. – 326 с.

16. Ткач В.П. Заплавні ліси України. – Харків: Право, 1999. – 386 с.

УДК 66.3 *Ведущий инженер С.Л. Брошкова – Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины*

ПРИРОДНО-РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ОСНОВА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Головною метою даної роботи є розгляд специфічних особливостей та характеристик природно-ресурсного потенціалу як основи еколого-економічного розвитку регіону.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, еколого-економічний розвиток регіону, система оптимального природокористування.

Leading engineer S.L. Broshkova – Institute of marketing problems and economical-ecological researches NAS of Ukraine

Natural Resources Potential as the Basis of Ecological and Economical Development of the Region

The main purpose of article is the examination of special features and characteristics of natural resources potential as the basis of ecological and economical development of the region.

Современные приоритеты и направления социально-экономического развития Украины предопределяют необходимость разработки и реализации концепции эколого-экономической безопасности как отдельных территорий (регионов, независимо от их специализации), так и экономики в целом. При этом следует отметить, что основными результатами реализации подобной концепции станут, прежде всего, повышение качества жизни и здоровья населения, рост уровня благосостояния, сохранение и рациональное использование невозобновимых ресурсов территорий, а также переход промышленного